

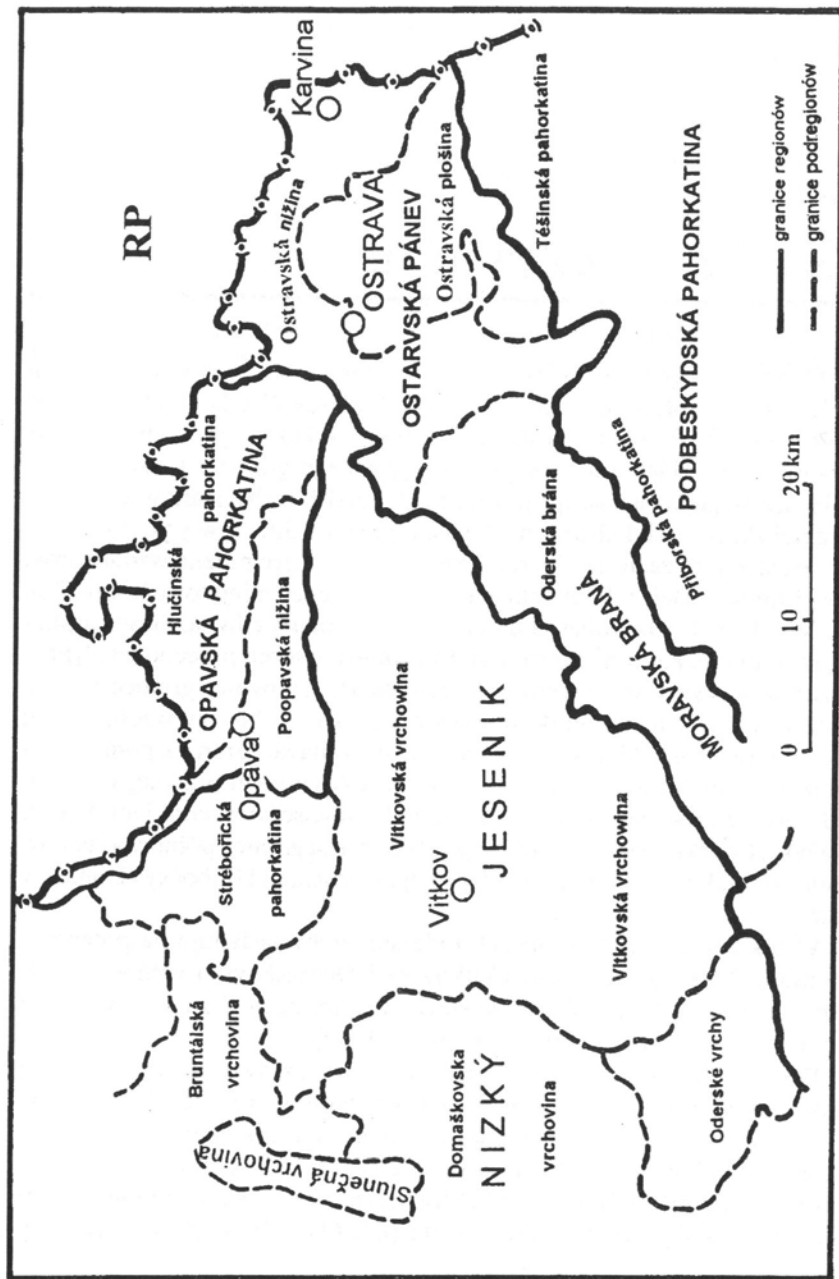
ODERSKÉ VRCHY – GÓRY NIEZNANE

Oderské vrchy tworzą niewielką grupę górską, w obrębie masywu Niskiego Jesionika w płd.-wsch. części czeskich Sudetów Wschodnich. Pasma o rozciągłości blisko 20 km i szerokości do 10 km wykazuje generalnie typowy dla łańcuchów górskich Sudetów przebieg głównego grzbietu na kierunkach NW-SE. Ze względu na swoje położenie Oderské vrchy stanowią jedno z najbardziej skrajnie zlokalizowanych pasm górskich Sudetów (ryc. 1).

Granicę płd.-zach. dość jednoznacznie wyznaczyć można wzdłuż drogi łączącej Lipník n. Beč. z Hlubočky na odcinku między miejscowościami Dol. Ujezd, Vel. Ujezd i Daskobat, a dalej wzdłuż potoku Vrtůvka. Granica płn.-wsch. jest słabo zaznaczona morfologicznie, bowiem teren przechodzi płynnie w obszar wysoczyzny (Vitkovská vrchovina). Umownie granicę można wyznaczyć w oparciu o odcinki potoków Velička i Libavský wzdłuż drogi łączącej miejscowości Hranice, Potštát, Město Libavá. Granica południowa wyraźnie zaznaczona w terenie uskokiem morfologicznym przebiega równoległe do doliny rzeki Bečvy na odcinku między miejscowościami Dol. Ujezd, Bohuslávky, Loučka, Podhoří i Hrabůvka. Natomiast granicę północną stanowi wyraźnie odcinek rzeki Bystřice między miejscowościami Hlubočky i Domašov n. Bystř.

W tak zakreślonych granicach Oderské vrchy sąsiadują na północy z fragmentami Niskiego Jesionika (Vitkovská i Domaškovská vrchovina), na południu z Bramą Morawską, a w kierunku płd.-zach. i zach. z Uwałem Górnomorawskim [Demek, 1970, Havrlant, 1990].

Pasma Oderské vrchy morfologicznie stanowi zwarty maszy o średniej wysokości około 600-650 m n.p.m. z zaznaczonymi w obrębie wierzchowiny głównymi kulminacjami, tj.: w części północnej i środkowej z najwyższym wzniesieniem Fidlův kop. (680 m) oraz Stražisko (675 m), Radeška (671 m), Růžovy kop. (651 m), Brána (636 m) i Strážná (625 m), a w części południowej dominuje Slavkovský v. (636 m) oraz Obírka (622 M), Juřacka (589 m), Kopany (584 m).

Ryc. 1. Jednotki geomorfologiczne mezoregionu według [Havrlant M.: Geologické pomery. [w:] Ostravsko Opavsko. Turistický průvodce CSFR, (praca zbiorowa) svazek 44, Olympia, Praha 1990, str. 12].

U ŹRÓDEŁ ODRY

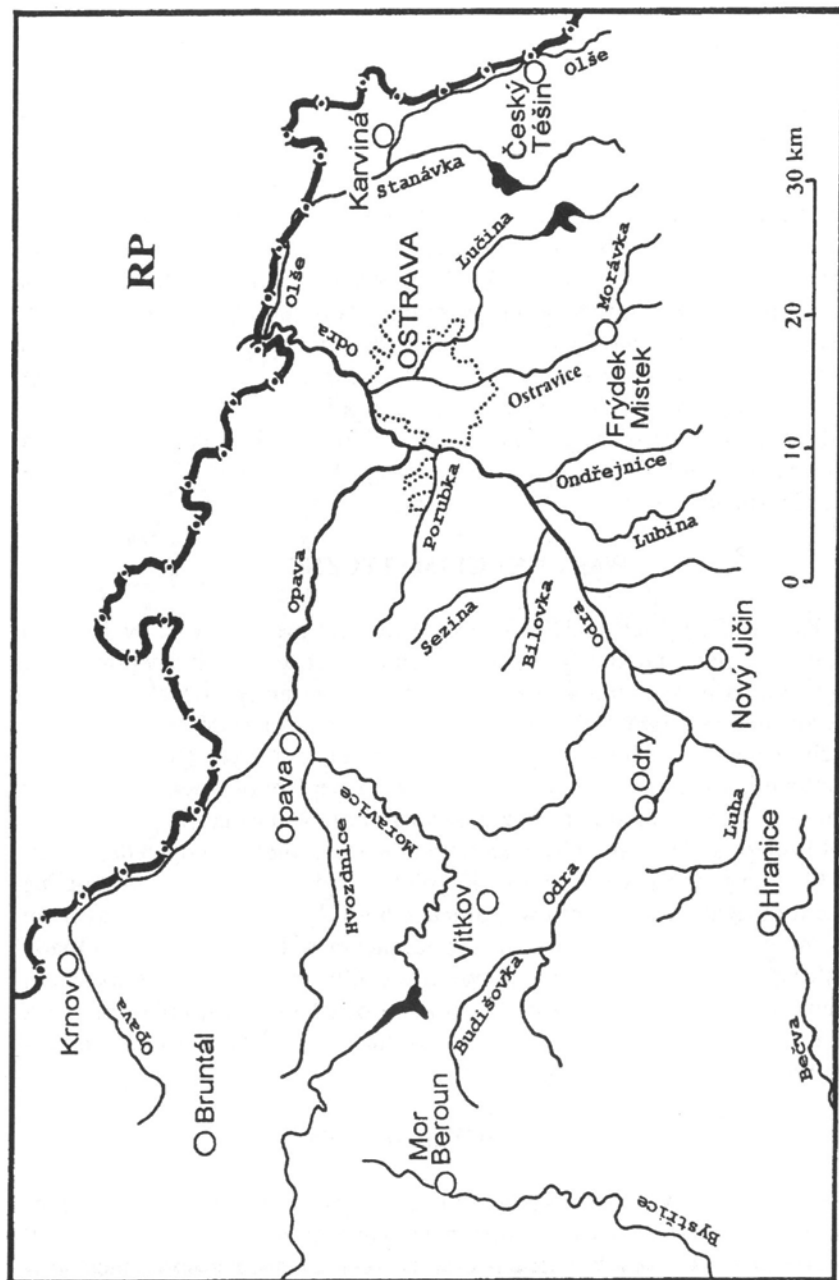
Północna część opisywanego terenu leży w dorzeczu górnej Odry i jest odwadniana przez niewielkie jej dopływy, m.in. Plazský p., Smolenský p., tym samym jest to obszar należący do zlewiska Morza Bałtyckiego. Źródła samej Odry zlokalizowane są na wysokości 634 m n.p.m. na stokach najwyższego wzniesienia terenu Fidlův kop. (638 m), w pobliżu miejscowości Kozlov. Średnia wydajność dwóch źródeł znajdujących się w pobliżu altany nad tzw. głównym źródłem Odry wynosi 0,56 l/s (średnia za lata 1970-80). Odcinek Odry w obrębie całego mezoregionu do granicy polskiej stanowi 1/6 całkowitej długości rzeki i ma łączną długość 135,5 km, odwadniając obszar o powierzchni 5831 km². [Havrlant, 1990, Křiž, 1995] Wzdłuż pasma Oderské vrchy przebiega europejski dział wodny, bowiem płn.-zach. oraz południowe stoki pasma, które odwadniane są przez m.in. potoki Olešnice, Vrtůvka, Lichnička, należą, za pośrednictwem rzek Bečvy i Bystrice, a dalej Dunaju (ryc. 2), do zlewiska Morza Czarnego.

WARUNKI KLIMATYCZNE

Klimat Oderskich vrchůw kształtowany jest niewątpliwie, ze względu na lokalizację przestrzenną i orografię terenu, przez te same masy powietrza, które wpływają na warunki klimatyczne i pogodowe masywu Niskiego Jesionika. Cały obszar, w tym także Oderské vrchy, zaliczany jest do krainy średnio-ciepłych i wilgotnych klimatów pogórskich i wysoczyznowych z cechami kontynentalnymi, które charakteryzują się długim i ciepłym okresem letnim oraz stosunkowo suchą i chłodną porą zimową z pokrywą śnieżną. [Demek, 1977]. W najbliższej zlokalizowanej Oderskich vrchůw stacji meteorologicznej w Vitkovie (472 m n.p.m.) w oparciu o długoletnie cykle pomiarowe notuje się średnie temperatury powietrza w granicach 6,9°C, przy minimum osiąganym w styczniu (4,3°C) i maksimum przypadającym w lipcu (17,8°C). Opady atmosferyczne kształtują się na poziomie 699 mm rocznie z okresem najintensywniejszych opadów w porze letniej (do 102 mm). Natomiast pokrywa śnieżna utrzymuje się średnio przez 60-80 dni. Średni okres usłonecznienia wynosi 96 dni [Havrlant, 1990].

NA GRANICY SUDETÓW

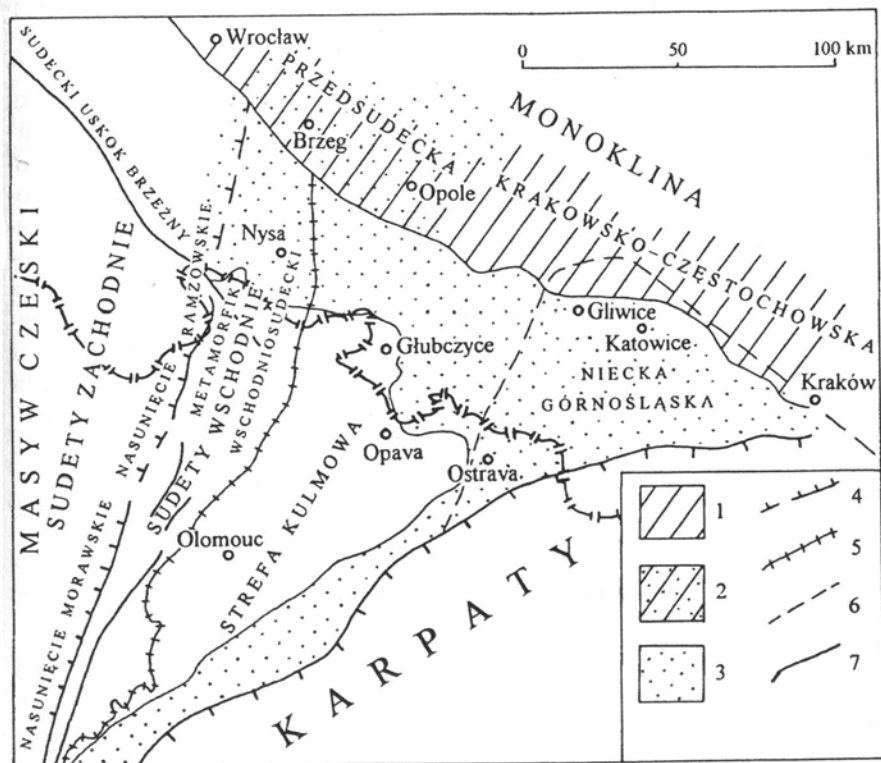
Oderské vrchy leżą w obrębie struktury śląsko-morawskiej, która genetycznie związana jest z masywem czeskim i utworzona ze skał prekambryjskich i paleozoicznych. Ma ona kształt trójkąta, którego zachodnią i płn.-zach. gra-

Ryc. 2. Sieć hydrograficzna mezoregionu według [Havrlant M.: Geologicke pomery. [w:] Ostravsko Opavsko. Turistický průvodce CSFR, (praca zbiorowa) swazek 44, Olympia, Praha 1990, str. 15].

nicę wyznaczają nasunięcia ramzowskie i morawskie. Granicę południową i pld.-wsch. stanowi nasunięcie Karpat fliszowych, natomiast od północy graniczy ona ze skałami monokliny przedsudeckiej i krakowsko-częstochowskiej (ryc. 3) [Stupnicka, 1989]. Oderské vrchy, należące do Niskiego Jesionika, leżą na pld.-wsch. krańcu Sudetów i są oddzielone jedynie wąską strefą górnokarbońskich osadów zapadliska przedkarpackiego, które na północy przechodzi w niekę górnośląską, od Karpat zewnętrznych (por. ryc. 3).

Struktura śląsko-morawska dzieli się na trzy części. Od strony zachodniej możemy wydzielić: metamorfik wschodniosudecki, strefę kulmową oraz

Ryc. 3. Szkic geologiczny struktury śląsko-morawskiej według [Stupnicka, 1989]. 1 – utwory permsko-mezozoiczne monokliny przedsudeckiej i krakowsko-częstochowskiej, 2 – utwory permsko-mezozoiczne monokliny przedsudeckiej pod osadami trzeciorzędowymi, 3 – osady trzeciorzędowe Przedgórze Sudeckiego i zapadliska przedkarpackiego, 4 – nasunięcia, 5 – granica metamorfik wschodniosudeckiego (Wysoki Jesenik) i strefy kulmowej (Niski Jesenik), 6 – zasięg niecki górnośląskiej, 7 – ważniejsze uskoki.

nieckę górnośląską. Oderské vrchy, stanowiące fragment Niskiego Jesionika leżą w obrębie strefy kulmowej (ryc. 3) [Stupnicka, 1989; Havrlant, 1990; Roth 1990]. Jest ona zbudowana ze skał osadowych, głównie zlepieńców, piaskowców (przeważnie szarogłazy), mułowców i iłowców, o charakterze fliszowym. Są to wyłącznie skały dolnokarbońskie, sfałdowane w czasie kilkukrotnych ruchów tektonicznych w karbonie dolnym (orogeneza waryscyjska), ale niezmetamorfizowane. Ogólna miąższość tych skał przekracza 4000 metrów. Sedymentowały one w wąskiej bruździe rozszerzającej się ku północy. W kierunku od zachodu ku wschodowi występują coraz młodsze skały, co jest spowodowane przesuwaniem się w tym kierunku osi basenu sedymentacyjnego (zbiornika morskiego) na skutek ruchów tektonicznych orogenezy waryscyjskiej. Materiału skalnego do zbiornika morskiego istniejącego na tym terenie w dolnym karbonie, z którego następnie utworzyły się osady fliszowe strefy kulmowej, dostarczały wyniesione i erodowane w tym czasie skały metamorfiku wschodniosudeckiego (Wysokiego Jesionika). Cały kompleks skał dolnokarbońskich strefy kulmowej został wypiętrzony w czasie kolejnych ruchów tektonicznych orogenezy waryscyjskiej na granicy karbonu dolnego i górnego. Spowodowało to ustąpienie zbiornika morskiego z tego terenu i utworzenie łańcuchów górskich Niskiego Jesionika. Później, aż do czasów obecnych, następowało zrównywanie tego obszaru na skutek procesów erozyjnych. Jedynie na przełomie kredy i trzeciorzędu w czasie silnych ruchów tektonicznych orogenezy alpejskiej doszło do odmłodzenia rzeźby poprzez wyniesienie wzdłuż uskoku fragmentów Niskiego Jesionika w postaci zrębów. Skutkiem ruchów górotwórczych orogenezy alpejskiej na tym obszarze były także procesy wulkaniczne związane z aktywnością tektoniczną i trwające do przełomu trzeciorzędu oraz czwartorzędu. W plejstocenie do niektórych dolin dotarł lodowiec kontynentalny, m.in. w rejon miejscowości Fulnek [Stupnicka, 1989; Havrlant, 1990; Roth, 1990].

GOSPODARKA ZASOBAMI ZIEMI

W pobliżu miejscowości Jakubcovice, leżącej nad Odrą około 5 km na NW od miasta Odry, znajduje się jeden z dwóch największych w Niskim Jesioniku kamieniołomów piaskowców szarogłazowych dolnego karbonu. Piaskowce te eksploatowane są na potrzeby budownictwa [Havrlant, 1990].

W sąsiedztwie Oderskich vrchów występują także złoża wód mineralnych. W pobliżu Morawskiego Berouna, w miejscowości Ondrášov leżącej w dolinie rzeki Bystrice ujmowana jest woda mineralna – szczawa $\text{HCO}_3\text{-Ca}$, która wykorzystywana jest do produkcji butelkowanej wody mineralnej zwanej Ondraszowką [Kvet & Kacura, 1978; Havrlant, 1990]. Wzdłuż doliny tej rzeki

występuje wiele ekshalacji dwutlenku węgla, który rozpuszczając się w wodach podziemnych tworzy także wypływy szczaw. W niedalekim Domašovie wypływające tam szczawy $\text{HCO}_3\text{-Ca-Mg}$ są ujmowane do produkcji naturalnego dwutlenku węgla [Kvet & Kacura, 1978].

Na pld.-wsch. od Oderskich vrchów znajdują się również liczne ujęcia wód mineralnych. Są one jednak związane już raczej z zapadliskiem przedkarpackim. Do najciekawszych wystąpień należą ujęcia szczaw $\text{HCO}_3\text{-SO}_4\text{-NO}_3\text{-Ca-Mg}$ w Jesioniku nad Odrą, gdzie wykorzystywane są do produkcji napojów gazowanych i wody sodowej oraz ujęcia termalnych szczaw $\text{HCO}_3\text{-Ca}$ w Teplicach nad Becwą. Temperatura ujmowanych szczaw wynosi około 22°C , a wody te wykorzystywane są do kąpieli mineralnych oraz jako woda stołowa w tym uzdrowisku [Kvet & Kacura, 1978]. W związku z występowaniem szczaw termalnych oraz obecności silnie skrasowiałych wapieni dewońskich w leżących w pobliżu Hranicach można zwiedzać znane jaskinie aragonitowe. To właśnie dzięki oddziaływaniu gorących wód na wapień powstały niepowtarzalne kryształy aragonitu CaCO_3 , pokrywające stropy i ściany jaskiń.

OCHRONA PRZYRODY

W roku 1994 rozporządzeniem Urzędu Powiatowego w Nowym Jičinie został powołany do życia Park Przyrodniczy (Přirodňi park) Oderské vrchy. Přirodňi park stanowi odpowiednik licznych w Polsce parków krajobrazowych, których celem jest ochrona charakterystycznych cech i właściwości przyrodniczych, kulturalnych i krajobrazowych danego obszaru. Oprócz funkcji ochronnych ma pełnić także zadania dydaktyczne i rekreacyjne (miejsce odpoczynku, szczególnie dla mieszkańców wielkich aglomeracji miejskich – w tym przypadku dla Ostravy).

Park Przyrodniczy Oderské vrchy utworzony w pld.-wsch. części Niskiego Jesionika (na obszarze większym niż same tylko góry – Oderské vrchy) ma za zadanie:

- ochronę charakterystycznego krajobrazu typowego dla tej części Niskiego Jesionika, zarówno płaskowyżu, jak i głęboko wciętych dolin potoków i rzek, a zwłaszcza doliny Odry,
- ochronę szczególnie cennych biotopów mających zasadnicze znaczenie dla zachowania rzadkich gatunków flory i fauny,
- ochronę wartości przyrodniczych dla takich form wypoczynku i rekreacji, które nie zagrażają im w sposób istotny,
- śledzenie i monitorowanie ewolucji i zmian zachodzących w środowisku naturalnym.

Na całym terenie parku zakazane jest:

- wypalanie traw i roślinności,
- zanieczyszczanie i zaśmiecanie terenu, wywózka śmieci i odpadów,
- naruszanie spokoju i hałasowanie,
- rozszerzanie sieci obecnie istniejących szlaków turystycznych,
- płoszenie zwierząt,
- naprawa i mycie pojazdów motorowych poza miejscami do tego

wyznaczonymi.

Tylko za zgodą organu założycielskiego parku możliwe jest organizowanie na terenie objętym ochroną masowych imprez turystycznych i sportowych (zwłaszcza wymagających biwakowania) oraz wprowadzanie gatunków roślin i zwierząt obcych miejscowemu środowisku naturalnemu.

LITERATURA

- [1] ČSSR – Příroda, Lidé, Hospodářství, red. J. Demek, Československa Akademie Véd – Geografický Ústav Brno, Slovenska Akademie Véd – Geografický Ústav Bratislava, Brno 1977.
- [2] HAVRLANT M.: Geologické pomery. [w:] Ostravsko Opavsko. Turistický pruvodce CSFR, (praca zbiorowa) svazek 44, Olympia, Praha 1990.
- [3] HAVRLANT M.: Vodopis [w:] Ostravsko Opavsko. Turistický pruvodce CSFR, (praca zbiorowa) svazek 44, Olympia, Praha 1990, str. 14-17.
- [4] KRIŽ V.: Hydrologické a ekologické problémy povodi horní Odry, [w:] Technické, ekologické, a kulturní problémy povodi horní Odry, red. A. J. Jankowski, Uniwersytet Śląski – Katowice, Zespół Organizatorów Przestrzennego Muzeum Odry, Instytut Śląski – Opole, Fundacja Otwartego Muzeum Techniki – Wrocław, „Povodi Odry” – Ostrava, Wydział Przyrodniczy Uniwersytetu Ostravskiego, Katowice, 1995, str. 99-117.
- [5] KVET R., KACURA G.: Minerální vody Severomoravského kraje. Ústřední ústav geologický, Praha 1978.
- [6] Lexikon Turistických Zajímavosti. A – Z Na Cesty, Čechy – Morava – Slezsko, Olympia, Praha.
- [7] Oderské vrchy – Soubor turistických map, 1: 100 000, Kartografie Praha, 1992.
- [8] ROTH Z.: Geologická mapa CSSR. Mapa předctvrtohorních útvaru. Skala 1 : 200 000, List Olomouc, Ústřední Ústav Geologický, 1990.
- [9] STUPNICKA E.: Geologia regionalna Polski. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa, 1989.